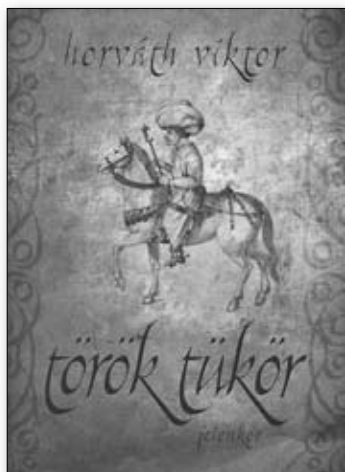

egyik ilyen a költészeté. Ám nincs vétkesebb annál, mint aki egyszer rálépett az ösvényre, s kalandra vágyó kedve erősebb lévén, elhagyta azt. Az adomány kincs, de élni kell vele, mert mindenkitől ezt várjuk, nemhogy azoktól, akiket az új évezred követendő példaként állít elénk.

HORVÁTH VIKTOR
Török tükör

Jelenkor Kiadó
Pécs, 2009

Ughy Szabina

FELNŐTTMESE

*Mi az? Ha megvesszük, regény. Ha olvassuk, mese.
Ha értelmezzük, mindkettő. Válasz: a Török tükör.*

Nincs az az elvetemült posztmodern olvasó, akinek ne hiányozna időnként a történet, de még inkább a mese. Horváth Viktor nagyregényét olvasva – különösen a regény első két része után – hasonló izgalommal merülhetünk el az egymást követő fejezetekben, mint egy-egy mese olvasásakor. Minden adott ebben a regényben, ami ehhez szükséges, de mégsem csak egy felnőtteknek szóló mesekönyvvel van dolgunk.

A mese a legősibb műfajok egyike. A posztmodernen is túl, felmerülhet a kérdés, mihez lehet ezzel manapság kezdeni. Horváth

Viktor a *Török tükör*ben megkísérli a mese és a posztmodern regény ötvözését. A szöveg, pontosabban a szövegírás és az emlékek megjelenítésének problémájával a háttérben megadja az olvasónak a történelem és a történetek sokféle izgalmát, kalandjait és persze a szerelem bonyodalmaikat.

Műfaját tekintve a *Török tükör*t tartották már fejlődésregénynek, bölcséleti-történelmi ál-memoárnak, kalandregénynek, sőt lektűrnek is. Kritikámban azt próbálom részletesebben megvizsgálni, hogy mennyiben tekinthető a *Török tükör* mesének. Feltevésem alátámasztására *Az ezeregyéjszaka meséit* választottam, amely óhatatlanul is kínálja magát, mivel alapjául, ha nem is a török, de a keleti, egészen pontosan az arab világ szolgál.

Mindenekelőtt némi magyarázattal tartozom felvetéssel kapcsolatban. A meséket ugyanis a mai napig a gyerekekhez kötjük, gyermekteged dolognak tartjuk, vagyis lenézzük őket. Holott csak a 19. század hozott gyökeres fordulatot a mesék közönségét illetően, eredetileg ugyanis felnőtteknek szóló műfaj volt. Napjainkban azonban újra komolyabb kutatások (például Boldizsár Ildikó munkái) foglalkoznak a mesékkel. Ennek következtében remélhetőleg a mesék egy napon visszakapják eredeti szerepüket.

De térjünk a lényegre, hogy miért tartom a *Török tükör*t mese-regénynek is.

Minden mese egyik legfőbb eleme a mesehős, akinek végzete, *maktubja* (arabul: 'ami meg van írva'), hogy le kell győznie önmagát. A *Török tükör* főhőse Ísza, Juszúf fia, aki a Hidzsra 1007. évében, azaz 1599-ben írja visszaemlékezését. Ísza éltes férfiként emlékszik vissza fiatal éveire, harcaira, szerelmeire. Személyes sorsa összefonódik a három részre szakadó Magyarország amúgy sem túl egyszerű történetével; feleslegesnek is tartom a fabula részletesebb elemzését, a lényeg, hogy a regény végére Ísza mindentől megszabadulva, megbékélve, az írás aktusa által megtisztulva, a szellemi élet felé fordul.

Ha a *maktub* szó jelentésére gondolunk, érdekes kettőződésnek lehetünk tanúi. Az „ami meg van írva” – gyakorlatilag a regény maga. Ezek szerint minden arra irányult Ísza életében, hogy megírhassa azokat az eseményeket, amelyek megtörténtek vele. Minden történés az írás által nyeri el végső értelmét. Az írás alapja maga az élet, s nincs élet írás nélkül sem – ez az irodalom és az élet örök paradoxona –, vagyis élet nélkül nincs irodalom, de irodalom nélkül sincs élet.

A mű kezdeténél maradva érdemes rögtön egy másik közös jellemzőre is felhívunk a figyelmet: ez pedig a keretes szerkezet. A keleti mesék szerkezete nem egyetlen mag köré épül, hanem kerettelbeszélés fűzi össze a kalandok sorát.¹ *Az ezeregyéjszakában* a kerettörténet két főszereplője Sahrazád és Sahrijár király. Amikor a király felfedezi, hogy felesége hűtlen volt hozzá, szörnyű bosszút áll, s mindennap elvesz egy szüzet, akit a nászéjszaka után kivégeztet. Végül Sahrazád (ismert Seherezáde és Seherezád néven is), a vezír lánya ajánlkozik menyasszonynak. A nászéjszakán Sahrazád elmond egy mesét a királynak, de nem fejezi be, így kényszeríti arra a kíváncsi Sahrijárt, hogy tartsa őt életben.

A *Török tükrök* nyitányában Ísza szeretettel köszönti az olvasót, aki csakis Allah követője lehet, előre sejtetve ezzel Horváth Viktor finom iróniáját és humorát: „Légy víg, effendi, mert bárki vagy is, és az Isten bármely országában élsz, bizonyos, hogy muzulmán vagy te is”. Az olvasó rég érezhette már magát ilyen megbecsült résztvevőnek az olvasás aktusában. Az effajta paktumkötés, akár egy kényelmes olvasófotel, biztonságérzetet ad. A mű végén hasonló méltósággal és barátsággal búcsúzik el Ísza az olvasótól.

A keretbe foglalt részek számos műfajt olvasztanak magukba. Míg *Az ezeregyéjszaka meséiben* egymás mellett szerepelnek történelmi elbeszélések, szerelmi történetek, vígjátéki betétek, versek, legendák, addig a *Török tükrökben* ezek egymással keverednek. Hiszen nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy *Az ezeregyéjszaka* történetei egymástól függetlenül is megállják helyüket, míg a *Török tükrök* a hagyományos, lineáris regénystruktúrát követi. Nyelvezetét pedig egyszerű szókincs és világos mondat szerkesztés jellemzi.

A visszaemlékezés 1526-tól datálódik. Pontosabban a visszaemlékezés a visszaemlékezésen belül. A történetek nagy részében ugyanis Ísza Szejfi nevelőjének elbeszéléseire támaszkodik. Talán ennek a megduplázott, sőt, ha Horváth Viktort is a történetírók közé számítom, megtriplázott mesélőnek köszönhető, hogy a mű nehezen indul, az első száz oldal kifejezetten száraz, történelmi áttekintésekkel tele-tűzdelt. A jellem-, de még inkább a környezetábrázolás nem túl kimunkált, összehasonlítva például az *Egri csillagok* csatajeleneteinek leírásaival, árnyalt párbeszédeivel, pontos valóságteremtésével. A *Török tükrökben* a leíró részek nagyon tömörek, csak a lényegre szorítkoznak.

1 Lásd BOLDIZSÁR Ildikó, *Mesepoétika*, Akadémiai, Budapest, 2004, 81.

Csak a második fejezet után lazul ez a feszes, száraz elbeszélés-mód. Idáig megismerkedhettünk Ísza múltjával, szűkebb és tágabb környezetével. Itt kezdi valóban átvenni a főszerepet az ekkorra már árván maradt Ísza, aki megérkezik Pécs városába, hogy saját életét élje.

„Az Ezeregy éjszaka legtündéribb tündérmeséjének hátterében is a valóságos világ, a középkori Kelet hű képe, és pedig majdnem kivétel nélkül a város képe, sikátorai, bazárjai, palotái, minaretjei rajzolódnak az olvasó elé” – állítja Honti Rezső *Az ezeregyéjszaka*hoz írott utószavában.² A *Török tiükör*ben ugyancsak hangsúlyos szerepet kap a mű fő színtere: Pécs. A pécsi születésű Horváth Viktor mégsem tudja pontosan megragadni Pécs milyenségét. A várost csak nagyvonalakban ábrázolja, s figyelme elsiklik az igazán apró, mégis lényegi részletek felett, amelyek valóban érzékeltethetnék az olvasó számára, milyen is volt a 16. századi Pécs. Tévedés ne essék, Horváth Viktor könyve tanúbizonysága annak, hogy a szerző alapos, mélyreható ismeretekkel rendelkezik az ábrázolt kor kultúrtörténetét illetően. Hiányosságai nem felkészületlenségéből adódnak. A kevésbé sikerült leírások oka talán az lehet, hogy az írás mindig megköveteli a távolságot. Ha ez a távolságtartás időben sikerült is, szülővárosát, otthonát nem tudta eléggé eltávolítani magától.

Szerkezetét tekintve a regény rövid, novellaszerű részekre tagolódik, ezen egységek koherenciája egy pillanatra sem kerül veszélybe. Az időnként beékelt, a Koránból vett idézetek a prózai szöveget jó érzékkel törik meg, gazdagítják, szerepük hasonló *Az ezeregyéjszaka* szövegébe beleszórt versekhez, szentenciákhoz.

A több szálon futó cselekmény csak az elbeszélés végére áll össze. Mind közül a legfőbb talán a kantavári legendán alapuló szerelmi történet, amely gyakorlatilag a regény végéig – ha rejtetten is – Ísza tetteinek fő mozgatórugójává válik. Ísát Dervis bég megbízza, hogy Antonio Grittinek, Kantavár „urának” vezetésével hozza vissza neki rác rabszolgánóját, Marját, ám ő tévedésből (Gritti ármánya folytán) egy magyar hölgyet rabol el: Máriát. Míg együtt menekülnek üldözőik elől, Ísza halálosan beleszeret a lányba. Máriát Gritti nem adja oda Dervis bégnek, hanem Kantavárban magánál tartja. Ísza szabadon látogathatja imádott „várkisasszonyát”, azonban minden jel arra vall, hogy a fogva tartott lány nem viszonzza érzelmeit, és majd csak

2 HONTI Rezső, *Utószó = Az ezeregy éjszaka meséi*, Urbis, Budapest, [2001], 418.

a regény végén derül ki, hogy az a férfi, akibe szerelmes, valójában milyen kusza szálakkal kapcsolódik Ísáához.

Az arab realizmushoz hasonlóan Horváth Viktor nem szublimálja a szerelmet. A női szépség alapja a test, melyet kiegészít a női nem megfoghatatlan misztikájával. Minden bizonnyal szándékos ellentéte ennek a hús-vér szerelemnek a regényben szereplő Szűz Mária, akinek festménye úgymond egyedül képviseli a nő szellemi princípiumát a halott édesanya mellett. Valószínűnek tartom, hogy Ísza maszturbációi a festmény előtt a keleti mentalitás demonstrálására íródtak, nem pedig botránykeltés céljából.

De a kereszténység ennél komolyabb szerepet tölt be a birodalom és Allah világában. A heves egyházviták nagy hangsúlyt kapnak a regényben. A református, a katolikus és a muzulmán vallás közötti összetűzések mögött megbújik egy érdekesség: Ísza és Juszúf nevének jelentése. Az Ísza név megfelelője ugyanis Jézus, Juszúfé pedig József. A kultúrák igen érdekes metszéspontját szeretné ezzel is érzékeltetni az író? Vagy ez egyfajta intertextuális játék a Bibliával, hasonlóan mondjuk az *Egri csillagokhoz*, amelyből Jumurdzsák (a regényben Jadszuds, Ísza nagybátyja) és Bornemissza Gergely (Ísza nevelőapjának bizalmasa) is szerepet kap a *Török tükrökben*? Nem lehet erre egyértelmű választ adni, de a konkrét válasz egy mese esetében talán nem is a legfontosabb, szemben a játékkal.

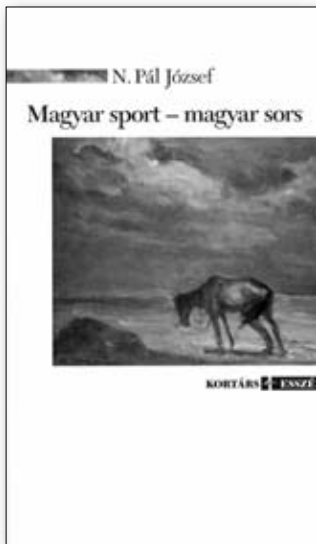
Mert úgy gondolom, Horváth Viktor regényének lényege a mesemondás öröme, az elbeszélés, a teremtés játéka. *Az ezeregyéjszaka* kapcsán íródott tanulmány szerint olyan történetet kell elmondani, hogy „ha azt szembe karcolnánk, intő tanúsággként szolgálna minden arra figyelmezőnek”. A saját történetét ismerő és továbbadó ember a maga és mások életét is megmentheti története átadásával.³

És itt kapcsolódik be egy hagyományos, szinte már konzervatívnak is mondható elbeszélésmód posztmodern vonulata: a regényben ugyanis nincs tanulság, nélkülöz minden didaktikai fogást, pusztán a történet a lényeg, a mese, a szó. Ezért tartom a *Török tükröt* meseregénynek, posztmodern meseregénynek.

Manapság reneszánszát éli a történelmi megalapozottságú regény, gondoljunk csak Háy János *Dzsigerdilenjére* vagy Darvasi László *Virágzabálók* című regényére, amelyek ugyancsak rendelkeznek egyfajta mitikus erővel a nagy mesékhez hasonlóan. Mégis úgy gondolom,

3 BOLDIZSÁR, I. m., 82.

hogy ilyen pontosan megfeleltethető mesejegyekkel rendelkező nagyregény nem született mostanában. S akik esetleg vitatnák a fenti mese-attribútumokat, azok számára talán meggyőző érvként szolgál Horváth Viktor kijelentése: „a legobjektívebb történelem is mese”.

N. PÁL JÓZSEF
Magyar sport – magyar sors
 Kortárs Kiadó
 Budapest, 2009

Vincze Ferenc

UTÓVÉDHARC

„A sport, az olimpia – illetve mindaz, ami bennünket hozzáfűz – legyűrhetetlen vágyaink, reményeink, balekságunk és rászédhetőségünk tanúsága, a siker-, a hatalomvágy meg a lelkek mélyén őrzött isteni idea folytonos küzdelmének demonstrációja meg egy föladhatalatlan utóvédharc is persze.” Így fogalmaz N. Pál József *Magyar sport – magyar sors* című könyvének hátsó borítóján, s ezzel egyúttal ki is jelöli az értelmezés kereteit, lehetőségeit, miközben úgy vélem, e mondatba sikerült beleszorítania mindazt, ami az irodalomtörténeeszt, (eszme)történeeszt e sportról szóló könyv megírására indította.